

W 1991 r. odkryto nieznaną do tej pory „ewangelię”. Co bardzo interesujące odkrycia tego dokonano w zbiorach Berlińskiego Muzeum Egipskiego. W trakcie prac inwentaryzacyjnych w 1991 r. natrafiono na wczesnochrześcijański tekst spisany w języku koptojskim. Dokument ten posiadał numer inwentaryzacyjny 22220 i opatrzony był notką sporządzoną w 1967 roku, informującą, iż są to fragmenty pergaminowych kart z VI wieku zawierające apokryf Nowego Testamentu, prawdopodobnie wypowiedzi Jezusa

EWANGELIA ZBAWICIELA [1]

z *koptojskiego przełożył i komentarzem opatrzył*

Krzysztof Matys

W 1991 r. odkryto nieznaną do tej pory „ewangelię”. Co bardzo interesujące odkrycia tego dokonano w zbiorach Berlińskiego Muzeum Egipskiego. W trakcie prac inwentaryzacyjnych w 1991 r. natrafiono na wczesnochrześcijański tekst spisany w języku koptojskim. Dokument ten posiadał numer inwentaryzacyjny 22220 i opatrzony był notką sporządzoną w 1967 roku, informującą, iż są to fragmenty pergaminowych kart z VI wieku zawierające apokryf Nowego Testamentu, prawdopodobnie wypowiedzi Jezusa [2]. Nie wiemy w jaki sposób manuskrypt trafił do muzeum. Wydawcy tekstu podają tylko lakoniczną informację iż został zakupiony przez od holenderskiego antykwariusza za kwotę 300 marek [3]

. Nie posiadamy też informacji na temat historii manuskryptu. Nie znamy regionu Egiptu, z którego pochodzi, ani okoliczności w jakich trafił do Europy.

Odkrycia tekstu dokonał Paul A. Marecki; w 1995 r. do prac nad odczytaniem tekstu przystąpił też Charles W. Hedrick. Od tej pory obaj uczeni wspólnie pracowali nad publikacją utworu, która drukiem ukazała się w 1999 roku [4]. Niniejszy opis jak i tłumaczenie fragmentów tekstu z języka koptojskiego opiera się właśnie na tym wydaniu

[5]

Stan zachowania manuskryptu jest bardzo niedoskonały. Żadna ze stron nie zachowała się na tyle dobrze aby odczytać wszystkie wersy. Składa się z fragmentów pergaminowych kart, niektóre fragmenty są tak małe, że da się zidentyfikować tylko pojedyncze wyrazy. Karty te stanowiły niegdyś część większego kodeksu. Wymiary strony to 19,6 cm x 24,9 cm. Tekst zapisano w czterech kolumnach na obu stronach kart. Dwie kolumny z lewej części karty stanowiły jedną stronę kodeksu, dwie z prawej części drugą. Jedna kolumna tekstu składa się z 32 wersów. Wers tworzy od 10 do 13 liter.

Nie dysponujemy ani początkiem ani zakończeniem utworu, nie znamy zatem całkowitej objętości tekstu. Zachowane fragmenty pochodzą z przynajmniej 30 stron [6].

Tekst spisany został w języku koptojskim, dialekcie saidzkim. Najprawdopodobniej przetłumaczony został z języka greckiego. Nie ma jednak żadnych zewnętrznych świadectw istnienia greckiego oryginału. Pismo jest ładne, regularne. Na podstawie paleograficznej analizy, sporządzenie manuskryptu umiejscawia się pomiędzy IV a VII wiekiem.

Tytuł „Ewangelia Zbawiciela” pochodzi od wydawców. Oryginalna nazwa nie zachowała się. Na podstawie fragmentów utworu jakimi dysponujemy, trudno o ostateczny werdykt co do formy literackiej tekstu. Pytanie o to, czy występowała tu ciągłość narracyjna na podobieństwo ewangelii kanonicznych, czy był to raczej utwór w formie dialogu objawiającego jaki znamy z niektórych pism z Nag Hammadi, np. „Księgi Tomasza (Atlety)” (NHC II,7), „Dialogu Zbawiciela” (NHC III,5), czy „Apokalipsy Jakuba” (NHC V,3) pozostaje raczej otwarte. Równie dobrze utwór ten mógł być zbiorem logiów podobnym do „Ewangelii Tomasza” (NHC II,2) lub fragmentem homilii lub listu.

Zdaniem wydawców jeden z fragmentów „Ewangelii Zbawiciela” świadczyć może o tym, że tekst w oryginale zachowywał narracyjną ciągłość. Zbawiciel wypowiada takie oto słowa:

„Podnieście się, wyjdźmy z tego miejsca. Zbliżył się bowiem ten, który wyda mnie. I

uciekniecie wy wszyscy”. (98,47-53)

Cytat ten jest podstawą do umiejscowienia akcji utworu na krótko przed ukrzyżowaniem [7]. Oczywiste jest podobieństwo do sceny mającej miejsce w ogrodzie Getsemani, znanej z ewangelii kanonicznych [8]. W Ewangelii Mateusza wypowiedź ta brzmi:

„Wstańcie, chodźmy! Oto blisko jest zdrajca!” (Mt 26,46)

Treść tekstu stanowi dialog Zbawiciela z uczniami. Z imienia wymienieni są dwaj uczniowie: Andrzej (97,31) i Jan (107,10). Imię „Jezus” nie pojawia się, choć niektóre z wypowiedzi Zbawiciela podobne są do słów Jezusa znanych z ewangelii kanonicznych. Wydawcy szeroko omawiają takie zbieżności i dochodzą do wniosku, że rzecz wygląda tak, jakby autor „Ewangelii Zbawiciela”, czerpał z tej samej tradycji ustnej, na której opierają się ewangelie Nowego Testamentu [9]. Najbliżej jest do Ewangelii Mateusza i Jana, a analiza językowa prowadzi do stwierdzenia, że tłumacz naszego tekstu mógł być pod wpływem koptyjskiej wersji Mateusza.

Warto może podać jeden z przykładów.

„Wy jesteście solą ziemi i wy jesteście lampą, która oświetla świat”. (Ew. Zb. 97,19-23)

„Wy jesteście solą dla ziemi. Lecz jeśli sól utraci swój smak, czymże ją posolić? Na nic się już nie przyda, chyba na wyrzucenie i podeptanie przez ludzi. Wy jesteście światłem świata. Nie może się ukryć miasto położone na górze. Nie zapala się światła i nie stawia pod korcem, ale na świeczniku, aby świeciło wszystkim, którzy są w domu”. (Mt 5, 13-15)

Niektóre fragmenty wykazują podobieństwa do innych wczesnochrześcijańskich pism, w tym, do tekstów gnostyckich [\[10\]](#). Ponownie zacytujmy dwa źródła. Tym razem „Ewangelię Zbawiciela” zestawimy z „Ewangelią Tomasza”.

„Ja jestem [ogień], który pali. Ten, kto [jest] [blisko] mnie, blisko [jest] ognia. Ten, kto jest daleko ode mnie, daleko jest od życia”. (Ew. Zb. 107,42-48)

„Rzekł Jezus: Kto jest blisko mnie, blisko jest ognia, a kto jest daleko ode mnie, daleko jest od królestwa” .(Ew. T. 47,17-19)

Tak więc „Ewangelia Zbawiciela” nie cytuje wprost innych ewangelii. Nie powołuje się też na ich autorytet. Rangę wypowiedzianym tu słowom nadaje fakt wygłoszenia ich przez Zbawiciela, a nie to, że pochodzą z jakiegoś szczególnie poważanego, uświęconego tekstu.

Między innymi, wymienione wyżej przykłady skłaniają badaczy do wniosku, że kompozycja tekstu „Ewangelii Zbawiciela” nastąpić musiała w momencie, kiedy jeszcze żywa była tradycja ustna; zanim ewangelie kanoniczne zdobyły przeważającą pozycję w Kościele. Dlatego też datują powstanie tekstu na drugą połowę II wieku [\[11\]](#) .

Okres ten to czas rozkwitu świadectw chrześcijańskich w formie luźnych logiów przekazywanych ustnie lub w różnych zestawieniach w formie pisemnej. Wówczas to powstała najprawdopodobniej również „Ewangelia Tomasza” [\[12\]](#)

Przejdźmy teraz do przedstawienia fragmentów tekstu w tłumaczeniu z języka koptyjskiego.

[97]

8   [ ]

9   [ ] królestwo

10-12   [ ]

13   [ ] królestwo

14   niebios po waszej prawej

15   stronie. Pozdrowiony

16   ten, który będzie jadł

17   ze mną w

18   królestwie niebios.

Ewangelia Zbawiciela

Autor: Krzysztof Matys
poniedziałek, 17 kwietnia 2006 00:00

- 19   Wy jesteście solą
- 20   ziemi i wy
- 21   jesteście lampą,
- 22   która oświecła świat.
- 23   Nie śpijcie
- 24   ani nie drzemcie
- 25   [ ]
- 26   [ ] w
- 27   szacie królestwa,
- 28   która kupiłem
- 29   z krwią
- 30   winogron.

Ewangelia Zbawiciela

Autor: Krzysztof Matys
poniedziałek, 17 kwietnia 2006 00:00

---

31   Odpowiedział mu Andrzej.

32   Powiedział: „Mój [Panie]

33-56   [ ]

57   Jeśli służyłem

58   tym ze świata

59   trzeba mi także

60   iść na dół

61   do piekła z powodu [dusz],

62   które są związane w

63   tamym miejscu. Teraz

64   zatem to, co trzeba

[98]

1-23   [ ]

24   każda rzecz z pewnością.

25   Ja sam

26   objawię się wam

27   z radością. Wiem

28   bowiem, że w

29   waszej mocy jest robić

30   wszystko z radością

31   Człowiek bowiem jest

32   .....

Ewangelia Zbawiciela

Autor: Krzysztof Matys
poniedziałek, 17 kwietnia 2006 00:00

- 33-41   [ ]
- 42   [ ] teraz zaś
- 43   tak długo jak wy
- 44   [jesteście] w ciele
- 45   nie pozwólcie materii
- 46   panować nad wami.
- 47   Podnieście się, wyjdźmy
- 48   z tego miejsca.
- 49   Zbliżył się bowiem
- 50   ten, który wyda
- 51   mnie. I
- 52   uciekniecie,

- 53   wy wszyscy. I
- 54   będziecie zgorszeni
- 55   mną.
- 56   Odejdziecie, wy wszyscy,
- 57   [zostawicie] mnie samego,
- 58   ale ja nie zostanę sam
- 59   ponieważ mój Ojciec
- 60   jest ze mną. Ja
- 61   i mój Ojciec
- 62   my jesteśmy jedno [\[i\]](#)
- 63   Jest zaś napisane: „Ja

64 uderzę pasterza i

99

1 rozproszą się

2 owce stada.

3 Ja zaś jestem

4 pasterzem dobrym.

5 Oddam życie

6 za was. Wy

7 sami oddacie

8 wasze życie z powodu

9 waszych przyjaciół

Ewangelia Zbawiciela

Autor: Krzysztof Matys
poniedziałek, 17 kwietnia 2006 00:00

- 10   abyście podobali się
- 11   mojemu Ojcu. Ponieważ
- 12   nie polecenie
- 13   jest większe niż to, że ja
- 14   oddam życie z powodu
- 15   ludzi. Dlatego
- 16   mój Ojciec kocha mnie, że
- 17   wypełniłem [jego]
- 18   wolę, że [byłem]
- 19   boski, stałem się człowiekiem
- 20   z powodu [ ]

Ewangelia Zbawiciela

Autor: Krzysztof Matys
poniedziałek, 17 kwietnia 2006 00:00

21-32   [ ]

33   następnie ile

34   czasu? Albo nie,

35   pamiętasz nas, wezwiesz

36   nas, zabierzesz

37   nas ze świata,

38   abyśmy poszli do

39   ciebie [ ]

40-64   [ ]

[100]

1   widok. Zbawiciel

Ewangelia Zbawiciela

Autor: Krzysztof Matys
poniedziałek, 17 kwietnia 2006 00:00

- 2   powiedział nam:
- 3   „O moi członkowie
- 4   święci, moje nasienie,
- 5   które jest błogosławione
- 6-7   [ ]
- 8   [ ] modlitwa
- 9-32   [ ]
- 33   na górze my także
- 34   staliśmy się jak
- 35   ciała duchowe.
- 36   Nasze oczy otwarte na

Ewangelia Zbawiciela

Autor: Krzysztof Matys
poniedziałek, 17 kwietnia 2006 00:00

- 37   wszystkie strony i miejsce
- 38   całe objawiło się
- 39   przed nami.
- 40   My zbliżyliśmy się do niebios,
- 41   one podniosły się
- 42   wzajemnie przeciw sobie. Ci, którzy
- 43   strzegą bram
- 44   zadrżeli. Aniołowie
- 45   przestraszyli się i
- 46   uciekli do [ ]
- 47   [Oni] pomyśleli, [że]
- 48   będą unicestwieni wszyscy.

Ewangelia Zbawiciela

Autor: Krzysztof Matys
poniedziałek, 17 kwietnia 2006 00:00

---

49   Zobaczyliśmy naszego

50   zbawiciela, który przeszedł

51   przez niebiosa wszystkie.

52   [ ] stopa

53-64   [ ]

107

1   [ ] widzieć ich.

2   „Nie drżycie więc

3   jeśli zobaczycie

4   mnie”. Powiedzieliśmy mu:

Ewangelia Zbawiciela

Autor: Krzysztof Matys
poniedziałek, 17 kwietnia 2006 00:00

- 5 „Panie,
- 6 w jakiej formie
- 7 objawisz się nam, lub
- 8 w jakim ciele przyjdiesz?
- 9 Pucz nas”.
- 10 Odpowiedział Jan.
- 11 Powiedział:
- 12 „Panie, kiedy
- 13 przyjdiesz objawić się
- 14 nam, nie objawiaj
- 15 nam się w twojej
- 16 całej chwale lecz

Ewangelia Zbawiciela

Autor: Krzysztof Matys
poniedziałek, 17 kwietnia 2006 00:00

- 17 zmien swoją chwałę
- 18 w inną chwałę abyśmy
- 19 mogli udźwignąć
- 20 ją, abyśmy nie
- 21 ujrzeli [ciebie] i
- 22 nie [rozpaczali]
- 23 ze strachu [ ]”
- 24 [Odpowiedział] zbawca
- 25 że [ ]
- 26 dla was [ ]
- 27 tego obawiacie się

Ewangelia Zbawiciela

Autor: Krzysztof Matys
poniedziałek, 17 kwietnia 2006 00:00

- 28   abyście
- 29   widzieli i
- 30   wierzyli.
- 31   Ale nie dotykajcie mnie
- 32   aż ja pójdę
- 33   do góry, do mojego Ojca,
- 34   który jest waszym Ojcem,
- 35   [Mój Bóg], który
- 36   jest waszym Bogiem
- 37   i mój Pan, który
- 38   jest waszym Panem.
- 39   Jeśli zaś

Ewangelia Zbawiciela

Autor: Krzysztof Matys
poniedziałek, 17 kwietnia 2006 00:00

- 40 jeden zbliża się do
- 41 mnie, [spali się].
- 42 Ja jestem [ogniem],
- 43 który pali. Ten, kto [jest]
- 44 [blisko] mnie, [jest]
- 45 blisko ognia.
- 46 Ten, kto jest daleko
- 47 ode mnie, daleko jest
- 48 od życia.
- 49 Teraz zaś zgromadźcie się
- 50 wokół mnie, o moi członkowie

Ewangelia Zbawiciela

Autor: Krzysztof Matys
poniedziałek, 17 kwietnia 2006 00:00

---

51   święci, że [ ]

52   wy [ ]

53   [ ]

54   [ ] zbawiciel

55   zanim on [ ]

56   [ ]

57   [ ] do niego. Powiedział

58   nam: „Ja jestem w

59   środku was na sposób

60   małego dziecka”.

61   Powiedział: „Amen.

62   Inny mały jestem w

63   waszym środka.”

64   Odpowiedział: „Amen.

---

[1] Pełna wersja artykułu ukaże się w „Przeglądzie Orientalistycznym”.

[2] „22220 Fragmente mehrere Pergamum Blätter: neutestamentlicher Apokryphon (angebliche Reden Jesu). Etwa 6 Jh. (alt!). Vorsicht!” Cytat za: Charles W. Hedrick and Paul A. Marecki, *Gospel of the Savior: A New Ancient Gospel*, Polebridge Press, Santa Rosa 1999, s. 2.

[3] Tamże, s.2.

[4] Charles W. Hedrick and Paul A. Marecki, *Gospel of the Savior...* Tom zawiera edycję tekstu koptyjskiego, fotografię oryginału, tłumaczenie na język angielski oraz komentarz.

[5] Świat naukowy o odkryciu manuskryptu poinformowany został przez Charles W. Hedricka na Szóstym Międzynarodowym Kongresie Koptologicznym w 1996 roku. S. Emmel, *The recently Published “Gospel of the Savior” („Unbekanntes Berliner Evangelium”)* *Righting the Order of Pages and Events*,

“Harvard Theological Review” 2002, nr 1, s. 45.

[6] *Gospel of the Savoir*, s.5.

[7] W innym miejscu Zbawiciel mówi o mającej nastąpić egzekucji (= ukrzyżowaniu?): „Ja zostanę przebity włócznią w [moje] żebro. Ten, który widział niech czyni świadectwo”. (108,59-62). Wyraz „krzyż” (CTAUROC) wymieniony jest w tekście 15 razy, ale ze względu na fragmentaryczny stan źródła nieraz trudno określić kontekst w jakim się pojawia. Niemniej jednak wiele wskazuje na pasyjny charakter przynajmniej niektórych części tekstu. *Gospel of the Savoir*, s. 22.

[8] J 14,31; Mk 14,42; Mt 26,46.

[9] *Gospel of the Savoir*, s. 21.

[10] Są to np. „Ewangelia Tomasza” (NHC II,2), „Ewangelia Filipa” (NHC II,3), „Apokalipsa Pawła” (NHC V,2), „Sofia Jezusa Chrystusa” (NHC III,4). Zagadnienie ewentualnej gnostyckości „Ewangelii Zbawiciela” wymaga odrębnego omówienia. W tym miejscu warto wspomnieć przynajmniej o kilku kwestiach. w zachowanych fragmentach nie znajdujemy wykładni właściwej gnostycyzmowi. Istnieją natomiast wypowiedzi w przypadku których interpretacja w takim duchu wydaje się być możliwa. I tak:

1) 98,34-39: „... tak długo jak wy [jesteście] w ciele nie pozwólcie materii panować nad wami.”

Wypowiedź ta może nawiązywać do gnostyckiej wrogości wobec świata fizycznego.

2) 99, 35-39: „... pamiętasz nas, wezwiesz nas, zabierzesz nas ze świata abyśmy poszli do ciebie [ ].”

Sugerować może gnostycką ideę wyzwolenia i zjednoczenia boskich cząstek wrzuconych we wrogi świat materii. interpretację tę wspiera kolejny fragment

3) 100,1-5: „ Zbawiciel powiedział nam: >O moi członkowie święci, moje nasienie, które jest błogosławione [ ]<.”

4) 100, 33-39: „na górze my także staliśmy się jak ciała duchowe. Nasze oczy otwarte na wszystkie strony i miejsce całe objawiło się przed nami.”

Jest to bardzo interesujący fragment, w którym przebóstwienie dotyczy także uczniów, nie tylko samego Jezusa, jak znamy to z ewangelii synoptycznych (Mt 17,1-8).

[11] *Gospel of the Savoir*, s. 22-25.

[12] *Ewangelia Tomasza*, przekł. A. Dembska, W. Myszor, Katowice 1992, s. 6.

---

[i] Dosł. chyba jeden i ten sam